

خوارج

نوشته

ستار عودی، محمد رضا ناجی، حسین مفتخری

محمد زارع، وحید صفری

نشر کتاب مرجع

تهران ۱۳۹۱

نشرکتب مرجع

وابسته به مؤسسه فرهنگی هنری کتاب مرجع

خوارج

ستار عودی، محمدرضا ناجی، حسین مفتخری
محمد زارع، وحید صفری

مجموعه کتابخانه دانشنامه جهان اسلام (۴۴)

دبیر مجموعه: مالک حسینی
همکار و مشاور: محمد جوهرچی

چاپ اول ۱۳۹۱

نسخه ۲۲۰۰

نظارت بر صفحه آرایی: رحیم اخباری

لیتوگرافی: هزاره

چاپ و صحافی: آریاک

شابک ۹۷۸-۶۰۰-۵۳۹۷-۴۸-۲

قیمت: ۲۳۰۰۰ ریال

حقوق چاپ و نشر محفوظ است

این کتاب با استفاده از تسهیلات حمایتی معاونت فرهنگ وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی منتشر شده است.

دفتر مرکزی و فروشگاه کتاب مرجع: خیابان فلسطین، بالاتر از میدان فلسطین، شماره ۳۸۰

تلفن و دورنگار ۸۸۹۶۳۷۲۸ - ۸۸۹۶۱۱۳۰۳

واحد بخش: خیابان ولی عصر، نرسیده به خیابان فاطمی، خیابان شهید حمید صدر، شماره ۴۴.

تلفن و دورنگار ۴ و ۸۸۹۸۹۵۴۳

www.ketabmarja.com

عنوان و نام پدیدآور : خوارج / نوشته ستار عودی، ... [و دیگران].

مشخصات نشر : تهران: کتاب مرجع، ۱۳۹۱.

مشخصات ظاهری : ۱۷۶ ص.

فروست : کتابخانه دانشنامه جهان اسلام؛ ۴۴.

شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۵۳۹۷-۴۸-۲ ریال: ۲۳۰۰۰

وضعیت فهرست نویسی : فیا.

یادداشت : نوشته ستار عودی، محمدرضا ناجی، حسین مفتخری، محمد زارع، وحید صفری.

یادداشت : نمایه.

موضوع : خوارج

موضوع : خوارج -- تاریخ

شناسه افزوده : عودی، ستار

رده بندی کنگره : ۱۳۹۱خ۲۴۲BP

رده بندی دیویی : ۲۹۷/۵۴

شماره کتابشناسی ملی : ۲۸۹۴۴۰۸

کتابخانه دانشنامه جهان اسلام

۴۴

کتابخانه دانشنامه جهان اسلام مجموعه منتخبی است از مقاله‌های تحقیقی در زمینه‌های گوناگون که در اصل برای درج در دانشنامه جهان اسلام، زیر نظر غلامعلی حدادعادل و با معاونت علمی حسن طارمی‌راد، تهیه و به ترتیب الفبایی در کنار مقاله‌های فراوان دیگر به مرور در این دایرةالمعارف ده‌ها جلدی منتشر می‌شوند. مقاله‌های گردآمده در «کتابخانه» متناسب با هدف این مجموعه و به اقتضای نحوه انتشارشان، به قدر ضرورت، از شکل دایرةالمعارفی خارج شده و تغییراتی پذیرفته‌اند بدون آنکه از جنبه تحقیقی-استنادی آنها کاسته شده باشد. کتاب‌هایی که در مجموعه کتابخانه دانشنامه جهان اسلام منتشر می‌شوند عمدتاً براساس موضوع تدوین می‌شوند و از این حیث متنوع‌اند: قرآن، حدیث، فقه، عرفان، فلسفه، کلام، ادبیات، تاریخ، جغرافیا، تاریخ اجتماعی، هنر، تاریخ علوم و جهان اسلام در دوره معاصر.

فهرست مطالب

پیشگفتار	سه
۱. کلیات / محمد رضا ناجی	۱
۲. آرا و عقاید / وحید سفری، محمد زارع	۲۳
۳. خوارج در ایران / حسین مفتخری	۳۱
۴. خوارج در عراق / ستار عودی	۴۷
۵. خوارج در جزیره العرب / ستار عودی	۶۳
۶. خوارج در شمال افریقا / ستار عودی	۸۱
پی‌نوشت‌ها و منابع	۱۰۱
نمایه	۱۴۷
نشانه‌ها و اختصارات	۱۶۳

پیشگفتار

مطالعات نو دربارهٔ فرقه‌های اسلامی، از جمله خوارج، کوشش برای درک دگرگونی‌های فکری و شناخت فرار و فرود اندیشه‌هایی است دینی که گاه صبغهٔ سیاسی می‌یابد، یا با سازماندهی نظامی وارد میدان مبارزه با قدرت‌های حاکم می‌شود.

راهی انحرافی که خوارج با تمرد از فرمان امیرالمؤمنین علیه‌السلام و جدایی از او و خروج از "سواد اعظم" (اکثریت و جمع انبوه مسلمانان) و سپس با انکار تحکیم / حکمیت و تکفیر امام برگزیدند، آنان را به رویارویی با امام علی در نهروان کشاند. بسیاری از آنان در این مصاف کشته شدند، اما دیری نپایید که به قتل امام دست یازیدند.

پس از آن نیز خوارج پیوسته سر به شورش بر آوردند. سپس از درون این جماعت نخست، دسته‌هایی منشعب شد که با وجود پای‌بندی به شعار نخستین خود (حکمی جز خدا نیست؛ هیچ فرمانی جز از آن خدا نیست)، هریک آرا و عقاید خاصی داشت و در گذر زمان، هر دسته به شاخه‌هایی چند تقسیم شد.

کتاب حاضر با مراجعه به مجموعه‌ای گسترده از منابع دست اول و تحقیقات جدید و همچنین پاره‌ای منابع اختصاصی خوارج تألیف و در چند بخش تنظیم شده است. بخش نخست به تاریخ ظهور و زمینه‌های شکل‌گیری، نام‌ها، افتراق و انشعاب، پراکندگی و انتشار در مناطق جهان اسلام، ویژگی‌ها، تأثیرات و پیامدها و آثار ادبی و علمی خوارج اختصاص دارد.

در بخش دوم کتاب، آرا و عقاید خوارج درباره مسائل همچون مرتکب کبیره و امامت و رهبری، نحوه تعامل خوارج با غیر مسلمانان، فرقه‌های خوارج و مواضع انتقادی سایر مسلمانان راجع به خوارج تبیین و تحلیل شده است.

بخش سوم کتاب به بررسی سیر تاریخی خوارج در ایران (دوره امویان و عباسیان)، عراق (کوفه، بصره، حریره ابن عمر)، جزیره العرب (بحرین و یمامه، یمن و حضرموت، عمان) و شمال آفریقا، از آغاز تا انقراض یا انزوا (در شکل فرقه اباضیه) پرداخته است.

بررسی تاریخ و افکار خوارج در این کتاب، داستان تلخ اما پندآموز گروهی است که با جهالت و کج‌فهمی حقیقت را دستاویز خواسته‌های پوچ ساختند و راه راست و راهبر حق را رها کردند تا به گمراهی افتند و در جمع مسلمانان تفرقه اندازند. این گروه، چنانکه امام باقر علیه‌السلام فرموده است، با درک نادرست از اسلام، خویش را به تنگنا انداختند؛ در حالی که دین بسی فراخ‌تر از آن چیزی بود که دریافته‌اند.^۱

محمد رضا ناجی

مدیر گروه تاریخ اسلام بنیاد دایرةالمعارف اسلامی

شکل دایره‌المعارف کتاب حاضر در دانشنامه جهان اسلام (جلد ۱۶، تهران ۱۳۹۰) چاپ شده است. آماده‌سازی علمی، ویرایش زبانی و استنادی آن مقاله‌ها به‌ویژه مرهون زحمات گروه‌های «تاریخ اسلام» و «کلام و فرق» و نیز بخش‌های ویرایش و کتابشناسی بنیاد دایره‌المعارف اسلامی بوده است؛ تلاش آنها سزاوار سپاسگزاری بسیار است. همچنین همت آقای سیدناصر موسوی جزایری، مدیرعامل مؤسسه کتاب مرجع، و همکاران ایشان، به‌خصوص خانم معصومه حرم‌دار و آقای علی لبافی، در انتشار مجموعه کتابخانه دانشنامه جهان اسلام، شایسته تقدیر فراوان است.

دبیر مجموعه